

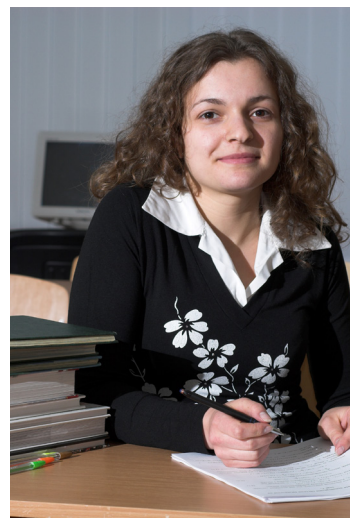
Skanderborg Kommunes
strategi for

SPROG OG LITERACY

Dagtilbud:
vuggestuer, dagpleje og børnehaver.

Skoler og SFO

2019

Skanderborg
Kommune

Forord

Bag udformningen af strategien står en projektgruppe bestående af:

- *koordinerende læsevejleder Mette Kruse Mikkelsen*
- *koordinerende sprogkoordinator Maria Gottschalck Severinsen*
- *udviklingskonsulent for sprog og literacy Ida Marie Holm, som har været projektleder*

Projektgruppen har gennemført interviews med alle de involverede faggrupper og drøftelse med dagtilbuds- og skolelederne. Gruppen har desuden haft en sparringsgruppe med repræsentanter fra dagtilbud, skoler og PPR.

En meget stor tak fra projektgruppen til alle de medvirkende for engagement og konstruktiv sparring.

Børn- og Ungechef Søren Aalund er ansvarlig for Skanderborg Kommunes strategi for sprog og literacy.

Strategien er offentliggjort februar 2019

Indhold

Forord	2
1. Forord til sprog- og literacystrategien	4
2. Visionen med strategien	4
3. Strategiens formål og hensigt	5
4. Det sprogteoretiske og pædagogiske grundlag for strategien	6
5. Strategiens opbygning	7
6. Sprog- og literacy-miljøer	7
6.1. Det kommunale ståsted	7
6.2.1. Sprog- og literacy-miljøet i dagtilbud	8
6.2.2. Derfor har vores praksis i dagtilbud 0-5 år fokus på	9
6.2.3. Individuelle iagttagelser og sprogvurdering	10
6.3.1. Sprog- og literacy-miljøet i skolen	10
6.3.2. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på	10
6.3.3. Individuelle iagttagelser og læse-stavevurdering	11
7. Forældresamarbejde	11
7.1. Det kommunale ståsted	11
7.2. Derfor har praksis i 0-6 års området fokus på	12
7.2.1. Information	12
7.2.2. Inddragelse	12
7.2.3. Samskabelse	12

7.3. Derfor har vores praksis i skoleområdet fokus på	12
7.3.1. Information	12
7.3.2. Inddragelse	12
7.3.3. Samskabelse	13
8. Sundhedstjenesten	13
8.1. Det kommunale ståsted	13
8.2. Derfor har vores praksis fokus på	14
9. Børn med et andet modersmål end dansk – tosprogede børn	14
9.1. Det kommunale ståsted	14
9.1.2. Forældreinddragelse	15
9.2. Derfor har vores praksis i dagtilbud og skole fokus på	15
10. Digitale midler	16
10.1. Det kommunale ståsted	16
10.2. Derfor har vores praksis på dagtilbudsområdet fokus på	16
10.3. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på	17
11. Børn i sproglige og skriftsproglige vanskeligheder	18
11.1. Det kommunale ståsted	18
11.2. Derfor har vores praksis på dagtilbudsområdet fokus på	18
11.3. Sprog vurdering i dagtilbud og skole	18
11.4. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på	19
11.4.1 Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR)	19
11.4.2 Sundhedstjenesten	20
12. Vejledere og netværk	21
12.1. Det kommunale ståsted	21
12.2. Derfor har vores praksis på dagtilbudsområdet fokus på	21
12.3. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på	22
13. Overgange	22
13.1. Det kommunale ståsted	22
13.2. Derfor har vores praksis på dagtilbuds- og skoleområdet fokus på ...	23
14. Overgang til ungdomsuddannelse	24
14.1. Det kommunale ståsted	24
14.2. Derfor har vi i vores praksis fokus på	24
15. Kapacitetsopbygning	24
15.1. Det kommunale ståsted	24
15.2. Derfor har vores praksis på dagtilbudsområdet fokus på	25
15.3. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på	25
Referencer	26

1. Forord til sprog- og literacystrategien

Motivationen for at skabe en kommunal strategi for sprog og literacy er at formulere en retning for det pædagogisk sprogmiljø, som er teoretisk opdateret med fokus på

- Kommunikativt grundsyn
- Fokus på læringsmiljøet
- Sprog og skriftsprog læres i meningsfulde sammenhænge
- Sprog og skriftsprog læres i en samtidighed
- Bredt sprogsyn, der inkluderer multimodale medier

Strategien er en erstatning af *Handleplan for læsning* fra 2011.

Sprog- og skriftsprogstilegnelsen forstås i et literacyperspektiv. Det er et fundament i literacyforståelsen, at børn lærer sig sprog og skriftsprog, fordi de har brug for og lyst til at kommunikere. Literacyperspektivet indebærer, at sprog, læsning og skrivning forstås som kompetencer, der understøtter hinanden og udvikles for barnet i en samtidighed. Samtidigheden betyder, at skriftsprogstilegnelsen ligesom sprogstilegnelsen begynder ved barnets fødsel, hvor der engang var en tradition for, at sprog kom før læsning og skrivning. Literacybegrebet er i sin opfattelse af sprog og skriftsprog bredt og indebærer alle aktiviteter med sprog og skriftsprog, således også de digitale medier, der indgår i skriftsprogstilegnelsen.

2. Visionen med strategien

Alle børn i Skanderborg Kommune skal indgå i bæredygtige sproglige fællesskaber i dagtilbud (dagpleje, vuggestuer og børnehaver) og skoler/SFO, som gør det muligt for dem at udvikle deres sproglige, skriftsproglige og kommunikative kompetencer. Kompetencerne understøtter børnenes muligheder for aktivt at anvende sprog og skriftsprog i personlig udvikling, uddannelse og aktiv deltagelse i samfundslivet. Dagtilbuds¹ og skolars virke skal gennem den pædagogiske indsats sikre, at ligeværdighed er et bærende princip. Derfor skal den pædagogiske tilgang mindske betydningen af den negative sociale arv mest muligt.

Vi ved, at kompetencer i sprog og skriftsprog er afgørende forudsætninger og redskaber for hele barnets læring, og vi ved, at det er betydningsfuldt for børn, at de befinder sig i pædagogiske miljøer fyldt med anvendeligt sprog fra barnets start på livet.

Det er strategiens vision at styrke samskabelsen af alle kræfter, der gavner børn og unges tilegnelse af sprog og skriftsprog. Strategien skal stå på skuldrene af de allerede vedtagne kommunale strategier og politikker samt tage udgangspunkt i den eksisterende

gode praksis for at skabe bedst mulig genklang og blive nyttig. Strategien skal forstås ind i definitionen af *højkvalitetspædagogik*², hvor det pædagogiske miljø motiverer og understøtter børn til at blive nysgerrige og eksperimenterende. Vi ved, at det særligt er kvaliteten af interaktionen (relationer, samtaler og dialoger) mellem barn og voksen og mellem børn, der har værdi for barnets læringsmuligheder³.

Der er igangværende projekter i kommunen, der understøtter børns sprog- og skriftsprogtiltagelse f.eks. "At lære at lære", "Den styrkede pædagogiske læreplan"⁴ og "Synlig læring". Denne strategi skal opfattes som en understøttelse af disse projekter. Strategi for sprog og literacy indgår i grundlaget for den lokale læreplan.

3. Strategiens formål og hensigt

Formålet med strategien er at afstikke retning og kvalitet for en målrettet og sammenhængende indsats i sundhedstjenesten, dagtilbud og skoler for at skabe de bedst mulige betingelser for børn og unges udvikling af sprog og skriftsprog. Strategien skal således ses som en del af kommunens samlede bestræbelser for at skabe trivsel og optimale læringsbetingelser for alle børn og unge⁵.

Hensigten med strategien er, at den skal danne ramme for, hvordan sundhedstjenesten, dagplejen, vuggestuer, børnehaver, og folkeskoler med SFO og klubber kan arbejde med sprog- og skriftsprogtiltagelse, så bestræbelserne opleves sammenhængende af børn, forældre og personale. Strategien angiver fokus for centrale initiativer i Børn & Unge og decentrale initiativer i dagtilbud og skoler. Dagtilbud og skoler formulerer deres pædagogiske initiativer.

4. Det sprogteoretiske og pædagogiske grundlag for strategien

Det er en grundsten, at literacy er en situationsbestemt, social og kulturel kompetence. Literacykompetencen udvikles i fællesskabet, hvor barnet er deltagende og opdagende, mens de voksne - ved at gribe nuet- følger og udvider barnets interesse.

Nøgleord for både små- og skolebarnet er:

- kommunikation
- leg
- engagement
- opdagelse
- glæde
- inddragelse
- motivation
- videbegær
- nysgerrighed

Perspektivet indebærer således et fokus på kommunikationsmiljøet, der er præget af ovenstående nøgleord i både dagtilbuddenes og skolens miljø og læring. I Skanderborg Kommune har dagtilbuddene en mangeårig praksis i forhold til at inddrage og bruge skriftsprog i børnenes hverdag, hvor sprog og skriftsprog er en naturlig del af hele barnets læring, uden at der undervises i skriftsprog. Det er afgørende, at skriftsproget bliver brugt og synliggjort for barnet. Dets nysgerrighed for både det talte og skrevne sprog (emergent literacy⁶) vækkes og foregår på dets præmisser. Derved adskiller barnets tilegnelse af sprog og skriftsprog i dagtilbud sig fra den mere målrettede og styrede læring, som elever også oplever i skolen, hvor kommunikation, leg, engagement, glæde, inddragelse og nysgerrighed fortsat er hjørnesten. I skolen indebærer perspektivet for skolebegyndere, at der er en stor nysgerrighed på de kompetencer og sproglige kulturer, børnene har med sig, og at den opdagende skrivning og læsning vægtes.

Inklusionens vision om deltagelse som det bærende for læring og sprogtilsegnelsens fundament om, at individuel læring skal spejles i sprogmiljøet, understøtter literacyteoriens fokus på kommunikationsmiljøet. Blikket rettes på de professionelle relationer i forhold til børnene og på at skabe udviklingsmiljøer i stadig forandring efter de behov, som fællesskabet og individerne i fællesskaberne fordrer.

5. Strategiens opbygning

Efter ovenstående præsentation af vision, formål, hensigt og det teoretiske grundlag beskrives områderne forældresamarbejde, sprog- og literacymiljøer, børn med et andet modersmål end dansk og IT-understøttelse. Derefter beskrives sundhedstjenesten, to-sprogsområdet, børn i skriftsproglige vanskeligheder og siden specifikt dagtilbudsområdet, skoleområdet og overgangen til ungdomsuddannelse.

6. Sprog- og literacy-miljøer

6.1. Det kommunale ståsted

Miljøet tillægges en afgørende betydning. Miljøet skal danne grundlaget for de kompetencer, som børnene skal understøttes i at udvikle.

Børn lærer sprog og skriftsprog, fordi de har brug for det, og børn lærer sprog sammen med betydningsfulde voksne i meningsfulde sammenhænge.

Vi ved fra international forskning, at den mest afgørende enkeltfaktor i forhold til barnets udvikling er barnets relationer til de voksne, der er karakteriseret af *organisatoriske rammer og et læringsmiljø, der muliggør, at børnene oplever nærhed, trivsel, læring, udvikling og anerkendende relationer*⁷. En af de primære måder, som barnet opnår social og læringsmæssig succes på, er gennem leg, hvor barnet afprøver sociale roller og regler⁸.

Forskningen peger på, at tidlig udvikling af sprog har afgørende betydning for social udvikling og læringsmuligheder. Gode sproglige kompetencer øger muligheden for kommunikation som en vigtig del af det sociale liv. Børnene bliver så kompetente, at de kan vælge kommunikationsform efter formål, således at indhold og sprogbrug er afstemt i forhold til den konkrete situation.

Et særligt fokus på sprogets betydning for den faglige udvikling er f.eks., at børn under 3 år med et stort ordforråd ligger over middel i læsning i 6. klasse⁹. Der er belæg for, at bogstavkendskab, lydlig opmærksomhed og skriftsprogskompetencer forudsiger senere færdigheder inden for såvel afkodning, læseforståelse som stavning i skolen¹⁰.

Med voksne reflekterer børn over sproget for at opnå en høj grad af sproglig opmærksomhed som grundlag for udviklingen af et varieret og funktionelt sprog.

Barnets sproglige kompetencer er den samlede afgørende forudsætning for gode læsekompetencer og læringsmuligheder¹¹. Udvikling af sprogforståelse, ordforråd og op-

mærksomhed på sprogets lydside er særligt vigtige faktorer i forhold til læse- og skrive-tilegnelsen¹².

I det fortsatte arbejde med sprog og skriftsprog i dagtilbud og siden i skolen lærer barnet sig at mestre hverdagssproget. Efterhånden i tiden fra 0-6 år til skoleelev lærer barnet sig at kunne forstå og anvende forskellige fags sprog og teksttyper i læringsmiljøer, hvor den sproglige udvikling sker i fællesskaber, der bygger på at skabe mening, interesse og læring.

6.2.1. Sprog- og literacy-miljøet i dagtilbud

Det er af afgørende betydning for børns trivsel og for børns generelle læringsmuligheder, at de udvikler et varieret og funktionelt sprog, der giver dem mulighed for at kommunikere på mange måder – med mimik, bevægelse, ord, skrift og billeder.

Dagtilbuddene etablerer et rigt kommunikationsmiljø, hvor børn og voksne taler, læser og skriver.

I et miljø fyldt med sprog og skriftsprog, der bliver brugt af børn og voksne, bliver børn fortrolige med sprogets og skriftsprogets muligheder.

Børn oplever her, at det nytter at kommunikere med tale og skrift. Voksne, der viser, at de bruger sprog og skriftsproget, er gode modeller for børnene.

Sprogmiljøet er karakteriseret ved nærværende voksne, der sætter samtaler i gang om hverdagens liv og aktiviteter samt om særlige temaer, der lever op til læreplanstemaerne og følger børnenes interesser.

Miljøet motiverer børnenes nysgerrighed og lyst til sprog i aktiviteter.

De voksne italesætter børnenes egne og fælles aktiviteter med støttende samtaler, der inviterer til refleksion¹³ og udfordrer børnene i deres zone for nærmeste udvikling.

Det er en selvfølge, at alle børn deltager i mange former for læsning og skrivning – traditionel oplæsning, dialogisk læsning, læsning af instruktioner, skilte, skrivning af huskesedler, navn på tegninger etc. Børnenes egen læsning og skrivning anerkendes. I sprog-miljøet har børnene let adgang til bøger og skrive- /tegneredskaber. Dagtilbuddene har et samarbejde med bibliotekerne, hvor børnene kommer på besøg, og/eller dagtilbuddet har bøger/bogposer fra biblioteket. Børnene kommer på besøg for at låne bøger, se film, møde kreative tilbud eller udstiller egne værker.

I dagtilbuddene er skriftsproget synligt, og det er tydeligt for børnene, at både børn og voksne bruger skriftsproget, taler om og reflekterer over det.

Der gives liv til *emergent literacy*- begrebet (opdagende skriftsprog), der indebærer, at barnet opdager det skrevne sprog, og at det dukker op for barnet, fordi de voksne bruger det.

Herved opnår børnene både skriftsprogkompetencer og får bogstavkendskab.

6.2.2 Derfor har vores praksis i dagtilbud 0-5 år fokus på

Sprogets to sider, den formelle og den funktionelle (figur 1), udvikles bedst i en samtidighed. Det medfører, at sprog udvikles, mens det bruges. Det flytter blikket væk fra træning mod sprogbrug.

Miljøet og samværet i dagtilbud er rammer, hvor børnene har let adgang til sprog, og som inviterer til sprogligt samvær både med børn og voksne. Feedback er en del af det sproglige miljø.

Dagtilbuddets børn møder voksne, der støtter børnene i at kommunikere med det talesprog, de har, og at de på deres præmisser bruger den skrift og den læsning, de magter. De voksne skaber rammer for, at børn kan udvikle deres samvær, kommunikation og sprog gennem mange forskellige sproghandlinger i hverdagssituationer, læsning, skrivning og dagtilbuddets temaer.

Alle børn indgår i dialoger, hvor de får styrket lysten til at udvikle deres sprog.

Børnene oplever, at sprog og skriftsprog indgår naturligt i de daglige rutiner og aktiviteter. Børnene kan spejle sig i de voksne, som er tydelige sprogmodeller. I dette ordrige, sproglige læringsmiljø er der et særligt blik for kompetencerne omkring lydlig opmærksomhed, bogstavkendskab og skriftsprogskompetencer.

Den styrkede pædagogisk lærerplan pointerer, at *legen er grundlæggende for børns sociale og personlige læring og udvikling*¹⁴. Det er endvidere dokumenteret, at det er i legen, at børn bruger mest sprog¹⁵. Struktureret træning af bogstaver og tal kan derimod underminere børns læring¹⁶.

*Børn lærer ved at udforske med krop og sanser, ved at undre sig og stille spørgsmål, ved at blive mødt af spørgsmål og udfordringer, samt ved at eksperimentere med fx materialer og gøre opdagelser. Børn lærer gennem kommunikation, udveksling og sociale interaktioner*¹⁷.

De voksne er rige sproggivere, der

- følger barnets initiativ
- udvider emner, man er sammen om
- tilpasser deres sprog til de børn, de er sammen med
- træder ind i, deltager i og trækker sig ud af børnenes aktivitet
- gør turtagning let i sociale rutiner
- holder samtalen i gang med kommentarer og spørgsmål
- støtter interaktion i børnegrupper¹⁸

De enkelte børns specifikke behov indlejres i fællesskabet og bruges dermed til at optimere det sproglige samvær både i forhold til de enkelte børn og fællesskabet.

6.2.3. Individuelle iagttagelser og sprogvurdering

I det daglige samvær, i temaarbejdet og i læsningen med børnene er de voksne opmærksomme på børnenes kommunikation: samspil, turtagning, ordforråd, sprogforståelse, sætningsopbygning og lydlig opmærksomhed.

Er der undring omkring et barns udvikling, udfører pædagogen i samarbejde med forældrene en sprogvurdering. Det er et lovmæssigt krav for 3 årige, ”hvis der er sproglige, adfærdsmæssige eller andre forhold, der giver formodning om, at barnet kan have behov for sprogstimulering”¹⁹. 4-5 årige kan sprogvurderes.

Sprogvurderingen bruges til at kvalificere den viden, der allerede eksisterer om barnet, og evt. planlægge, hvordan opmærksomheden skal blive en del af den eksisterende praksis.

Alle elever i 0.klasse sprogvurderes.

6.3.1. Sprog- og literacy-miljøet i skolen

Sprog- og literacykompetencer udvikles i alle fag.

Skolen indretter læringsmiljøet, så det inviterer til alsidig brug af kommunikationsmåder – tekst, billede, lyd, film etc.

Læreprocesser er synlige i skolemiljøet, og skriftsprogets inddragelse i processerne gør skriftsprogstilegnelse tydeligt for fællesskabet og for den enkelte elev. Den enkelte elev er optaget af egen skriftsprogudvikling og er bevidst om egne mål og strategier til at nå målet. I fællesskabet foretager eleverne selvstændigt valg af kommunikationsform, så læreprocesserne får værdi for eleven og for fællesskabet.

Relationen mellem elev og lærer og eleverne imellem er præget af gensidig feedback på læreprocesserne i forhold til tilegnelse af sprog og skriftsprog.

6.3.2. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på

I overgangen mellem børnehave og skole prioriteres det, at skole og børnehave samarbejder om, at børnenes literacykompetencer kommer i spil i skolestarten.

Det er i fokus, at alle elever opnår så varierede og differentierede kommunikationsmåder og –strategier, at de bedst muligt indgår i kommunikative fællesskaber – både analoge og digitale.

Gennem autentiske læringssituationer understøttes elevernes oplevelse af nytteværdien og glæden ved literacykompetencer i kommunikation.

Eleverne behersker sproget og kulturteknikkerne læsning og skrivning på et niveau, der gør dem i stand til gennem hele skoleforløbet og senere i livet at anvende sprog og skriftsproget funktionelt i deres læreprocesser og generelle kommunikation.

Det betyder, at eleverne bliver i stand til at forstå, anvende og reflektere over sprog, skrevne tekster og multimodal kommunikation for derigennem at kunne udvikle deres viden samt personlige og kulturelle identitet.

Den enkelte skole lader indholdet af strategien for sprog og literacy være en del af grundlaget for alle fagenes læseplan og fagformål²⁰.

6.3.3. Individuelle iagttagelser og læse-stavevurdering

I det daglige sproglige samvær med eleverne er lærere og pædagoger opmærksomme på elevernes kommunikation: kommunikationsstrategier, kropssprog, sprogbrug, ordforråd, sprogforståelse, læsning (afkodning og læseforståelse), skrivning og stavning.

Der er lovgrundlag for at gennemføre en sprogvurdering i begyndelse af 0. klasse, og gennem skoleforløbet skal eleverne gennemføre de nationale læsetest på 2., 4., 6., og 8. årgang.

Derudover vurderes den enkelte elevs læse-staveudvikling fortløbende. Se ”Standard for elever i skriftsprogsvanskeligheder”²¹.

7. Forældresamarbejde

7.1. Det kommunale ståsted

Det er forældrene, der skaber den tidlige og afgørende kontakt. Kontakten er grundlaget for barnets lyst til at kommunikere og dermed udvikle sit sprog. I samværet i familien præsenteres barnet for sprog. Forældre bidrager til deres børns sproglige og skriftsproglige udvikling ved at være nærværende i deres samspil med deres børn. Forældrene skaber et meningsfyldt fællesskab med deres barn.

Det er en helt særlig rolle, forældrene har i kraft af deres tætte relation til barnet. Det gør forældrene til de vigtigste i barnets udvikling – ikke mindst den sproglige.

Når sproget anvendes i fællesskabet, bliver det indholdsrigt og en del af barnets eje. Det er forældrenes egen brug af skriftsprog og brug af skriftsprog sammen med barnet, der vækker nysgerrigheden på skriftsprogets muligheder og skaber barnets interesse for at læse og skrive.

Forældrenes interesse og anerkendelse af det, der foregår i skole og dagtilbud har afgørende betydning for barnets motivation for læring. Når dagtilbud/skole og forældre er sammen om at skabe de bedste læringsmiljøer for børnene, gives børnene de bedste sproglige betingelser. F.eks. har det afgørende betydning for børnenes sproglige og skriftsproglige udvikling, at forældrene læser for og sammen med deres børn og lytter til deres børn læsning²².

7.2. Derfor har praksis i 0-6 års området fokus på

7.2.1. Information

Forældrene er i dialog med sundhedstjenesten om barnets tidlige sprogtilegnelse.

Ved start i vuggestue eller dagpleje informerer forældrene om barnets kommunikation, så dagtilbuddet får viden om, hvordan barnet har udviklet sit sprog sammen med familien. Løbende informerer dagtilbuddet og forældrene hinanden om barnets kommunikation i dagtilbud og hjem.

7.2.2. Inddragelse

Informationerne danner grundlag for, at dagtilbud og forældre kan danne et sikkert billede af barnets kommunikation som grundlag for sammen at kunne understøtte barnets sprogtilegnelse bedst muligt.

Når dagtilbuddet har en særlig opmærksomhed på barnets sprog, inddrages forældrene gennem dialog. Sammen med forældrene besluttet, om der er grund til at have et særligt fokus på barnets sproglige udvikling. Dagtilbuddet beslutter, om der i samarbejde med forældrene skal foretages en sprogvurdering. Forældrene opfordres til at give skolen lov til at se dagtilbuddets sprogvurderinger.

7.2.3. Samskabelse

Kræver barnets sproglige udvikling særlig opmærksomhed, indretter forældre og dagtilbud sprogmiljøet i forhold til barnets behov. Forældrene og dagtilbuddet bidrager med deres erfaringer med barnet. Pædagogernes faglige viden om børns sproglige udvikling og deres viden om mulige tiltag bringes i spil.

Den samlede viden påvirker alles måde at møde barnet på.

Sammen skaber de en plan, hvor det fremgår, hvilket fokuspunkt, man sammen har valgt, og hvilke handlinger forældre og dagtilbud kan etablere for barnet. Forældre og dagtilbud evaluerer og reviderer indsatsen.

Fordrer barnets situation en særlig indsats, inddrages Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (se afsnit 11.4.1)

7.3. Derfor har vores praksis i skoleområdet fokus på

7.3.1. Information

Ved overgang fra dagtilbud til skole modtager skolen informationer fra dagtilbud om alle børns sproglige udvikling.

Skolen informerer generelt forældrene om skolens aktiviteter på møder og på Forældreintra. Forældrene har mulighed for at give skolen informationer ved personlig henvendelse og på Intra. Skolen sørger for, at forældrene er orienterede om, hvordan de bedst understøtter den sproglige og skriftsproglige læring i skolen.

7.3.2. Inddragelse

Skolen er i dialog med dagtilbud om sprogudvikling generelt.

Skole, dagtilbud og forældre er i dialog i overgangen mellem dagtilbud og skole omkring børn, der er sprogligt udfordret.

Informationerne danner grundlag for, at skole og forældre kan danne et sikkert billede af barnets sprog som grundlag for sammen at kunne understøtte barnets sproglige samt skriftsproglige udvikling bedst muligt.

Gennem skoleforløbet evalueres børnenes sproglige og skriftsproglige udvikling, og forældrene inddrages i arbejdet via dialog.

7.3.3. Samskabelse

Forældrene er vigtige og naturlige samarbejdspartnere i barnets/den unges sprog- og skriftsprogsudvikling fra indskoling til udskoling. Et godt udgangspunkt for forældrenes bidrag er, at skolen fortæller og i praksis viser, hvordan det er hensigtsmæssigt at støtte barnets skriftsprogsudvikling. Det er vigtigt, at skole og forældre undervejs i skoleforløbet afstemmer forventningerne til samarbejdets omfang og indhold, så forældresamarbejdet passer til barnets udviklingstrin. For at optimere samarbejdet skal forældrene være informeret om, hvad der karakteriserer skriftsprogsudviklingen på det givne klassetrin, og hvilke fokuspunkter der er i læringen i det pågældende år.

I forbindelse med den tidlige læsning og skrivning er det vigtigt, at lærerne konkret fortæller, hvordan forældre og skole kan samarbejde om skriftsprogstilegnelsen. I skole-hjemsamarbejdet er fokus rettet mod det enkelte barns udvikling.

Hvis barnets skriftsproglige udvikling fordrer en særlig opmærksomhed, samarbejder skole og forældre om at udarbejde en plan med tiltag for skole og hjem i bestræbelserne på at dække barnets behov. I dialogen bidrager forældre og skole med deres erfaringer med barnet. Lærernes faglige viden om børns skriftsproglige udvikling og deres viden om mulige tiltag bringes i spil, så den samlede viden understøtter alles måde at møde barnet og understøtte dets skriftsproglige udvikling. Skole og forældre evaluerer og reviderer indsatserne.

8. Sundhedstjenesten

8.1. Det kommunale ståsted

Sundhedstjenesten består af sundhedsplejesker, fysio- og ergoterapeuter. I dette afsnit beskrives sundhedsplejen, mens ergo- og fysioterapien beskrives i *afsnit 11. Børn i sproglige og skriftsproglige vanskeligheder*, da ergo- og fysioterapeuter i denne sprog- og literacysammenhæng kan være involveret i forhold til børn i kommunikationsvanskeligheder.

Sundhedstjenesten bygger på en bred sundhedsforståelse, der indeholder fysisk, psykisk og social sundhed. Barnets kommunikative udvikling er tænkt ind i de tre begreber, hvor relationer og kommunikation er lige så vigtige faktorer som mad og søvn.

8.2. Derfor har vores praksis fokus på

Sundhedstjenesten har sit virke i det almene med et særligt blik for det specifikke, hvor sundhedsplejersken kan henvise til specialvurdering f.eks. læge, øre-næse-halslæge, fysioterapeut, egoterapeut og Pædagogisk Psykologisk Rådgivning.

Sundhedstjenesten bygger på viden om effekten af tidlig indsats og følger efter behov barnet fra det bliver født til afslutningen af grundskolen. Grundtilbuddet omfatter et besøg i graviditeten og syv, fra barnet er 0-1½ år. Alle børns syn og hørelse kontrolleres i o., 6. og 8.klasse. Derudover er der kontakt efter behov.

I dialogen med forældrene om barnets kommunikation er der fokus på at understøtte det kommunikative samspil gennem at støtte forældrene i at se, tolke og imødekomme barnets udtryk. Forældrene vejledes i at kunne se barnets udtryk og komme med relevante gensvar samt fra begyndelsen at sætte ord på barnets handlinger og emotioner. Sundhedsplejen indgår i dialoger om understøttende dialoger, f.eks. ved at sætte tempo ned og samtale om, hvilke bøger og legetøj der er gode for barnet. Der er samtale om at støtte barnets i det, barnet er stærkest i, og derigennem at støtte barnets kommunikation og sproglige udvikling.

For at styrke børnenes udvikling tilbydes alle forældre at deltage i *Familieiværksætterne*, som er et gruppekursusforløb for forældre fra graviditeten til barnet er 9-10 måneder.

9. Børn med et andet modersmål end dansk – tosprogede børn

9.1. Det kommunale ståsted

Børn med et andet modersmål end dansk benævnes her *tosprogede*, fordi udtrykket er almindeligt brugt. Betegnelsen benyttes velvidende, at gruppen både omfatter børn med flere end to sprog samt børn kun med et modersmål, som ikke er dansk. Gruppen omfatter endvidere børn af flygtninge og indvandrere, og der er en bevidsthed om, at det fælles for børnene er, at de har et andet modersmål end dansk, og at de i øvrigt kan have meget forskellige forudsætninger.

Fagsekretariatet Børn & Unge stiller konsulent og vejledere i integration og tosprogethed til rådighed, når der er behov for deres særlige viden og deltagelse i den pædagogiske praksis.

Fagsekretariatet har et modtagerklassetilbud til nyankomne uden dansksproglig baggrund. Hertil er knyttet kommunens DSA-konsulent (DSA= dansk som andetsprog) og

modtagerklasselærere.

Det er almenmiljøets opgave, at *alle børn oplever sig som en del af bæredygtige fællesskaber*²³.

Det er nyttigt at tænke barnets baggrund og udvikling ind i samspillet i triaden, sprog – kultur – identitet. Sproglig udvikling og kultur er uadskillelige, da sprog og literacy er båret af kultur.

Det betyder, at når man bestræber sig på at lære et barn det danske sprog, sker det i en samtidighed med en socialisering ind i dansk kultur, så den sproglige læring bliver kulturbundet, og barnet udvikler en identitet, der både rummer den danske kultur og den kultur, som forældrene bringer med sig.

I triaden, sprog – kultur – identitet bliver barnet

- *dygtig til sprog og literacy* (opnår kompetencer),
- *til noget* med sprog og literacy (socialisering)
- *til* med sprog og literacy (dannelse og identitet)²⁴

For at kunne give det bedst mulige pædagogiske tilbud til ethvert barn er det nødvendigt at forholde sig til hele barnet og sætte sig ind i barnets baggrund.

I forhold til tosprogede børn kan det professionelle personale ikke trække på et alment forhåndskendskab som ved børn, der har en dansk kulturbaggrund.

Områder, som er vigtige at orientere sig i er: familie, historie med barnets sproglige og kulturelle baggrund samt barnets ressourcer - både sprogligt og generelt.

Barnet og dets forældre bliver mødt med nysgerrighed, som er det bærende pædagogiske princip. Det pædagogiske personale afdækker barnets sprog- og literacykompetencer. Forældre og personale skaber sammen den bedst mulige læring for barnet.

9.1.2. Forældreinddragelse

Nyankomne forældre bringer andre traditioner med sig i forhold til at støtte børn sprogligt. Intet er som udgangspunkt selvfølgeligt, hvilket betyder, at mange forhold skal forklares. F.eks. er pædagogiske spørgsmål et dansk fænomen og turtagning ikke en kommunikationsfærdighed i alle dele af verden.

Det er vigtigt at få afstemt med forældrene, hvordan barnet lærer sig sprog – både modersmål og dansk - og hvordan forældrene inddrages i den pædagogiske tilgang, så de oplever sig inddraget.

Barnets modersmål og kultur inddrages i det pædagogiske tilbud.

Dagtilbud og skoler er ansvarlige for at minimere sproglige barrierer i kommunikationen med forældrene.

En vigtig del af forældreinddragelsen er, at nyankomne flygtningeforældre deltager i dagtilbuddet de første 14 dage, og forældre til elever i modtagerklasse modtager forældrekursus.

9.2. Derfor har vores praksis i dagtilbud og skole fokus på

Der er et særligt fokus på at koble læringen af det danske sprog sammen med at lære danske selvfølgeligheder og traditioner, så kendskabet til dansk kultur sker i en samtidighed med den sproglige læring og udvikling af barnets identitet.

For alle børn er det vigtigt at ting, handlinger og tanker italesættes. For tosprogede børn er det nødvendigt for at udvikle og beherske et tilstrækkeligt ordforråd, førfaglige og

faglige begreber.

Læringsstrategierne i den pædagogiske praksis har fokus på at aktivere den forforståelse, som børnene kommer med.

Udvidelse af ordforråd og begreber knyttes hertil. Tosprogede børn udvikler typisk gode kompetencer i hverdags sproget, men skolen har et særligt ansvar for, at barnets fagsproglige kompetencer udvikles.

10. Digitale midler

10.1. Det kommunale ståsted

Den digitale verden er en væsentlig og naturlig del af børns hverdag²⁵.

I den styrkede pædagogiske lærerplan²⁶ indgår digitale medier i dannesperspektivet i lærerplanerne på den måde, at læreplanernes *dannende indhold skal være meningsfuldt, udfordre barnet og være afsæt for børnenes måder at begribe og handle på i en digitaliseret og global verden²⁷.*

Børnene skal opnå digitale lærings- og kommunikationskompetencer igennem brug af digitale midler i de pædagogiske miljøer.

IT-værktøjerne skal bidrage til udvidelse af børnenes muligheder for læring og kommunikation og er ikke alene et mål i sig selv, men kvalificerende lærings- og kommunikationsmidler.

Børnenes samarbejds muligheder øges i et fælleskab omkring brugen af IT-værktøjer.

De digitale midler kan være med til at øge forældreinddragelse, da forældrene på de digitale kommunikationsplatforme involveres.

10.2. Derfor har vores praksis på dagtilbudsområdet fokus på

Digitale midler i form af forskelligt hardware og software introduceres og inddrages i hverdagen med det formål at øge børnenes kommunikation og læring.

Værktøjerne i mediesuiten, BørneTube, kan anvendes i dagtilbuddenes miljøer sammen med andre tilgængelige IT-værktøjer.

Nogle børn har behov for supplerende og alternative kommunikationsværktøjer til at understøtte eller kompensere den verbale kommunikation.

Brugen af disse ofte digitale værktøjer udvikles i samarbejde med forældre og fagpersoner i dagtilbuddene for at udvikle kommunikationen hos børn med særlige forudsætninger samtidigt med, at de supplerende og alternative kommunikationsværktøjer indgår som en naturlig del af det pædagogiske miljø og understøtter alle børns sproglige læring.

10.3. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på

På alle skoler er digitale medier en lige så selvfølgelig tilgang til viden som de analoge læringsmidler.

Læringsmålene og læringsindholdet definerer valget af værktøjer –såvel analoge som digitale. Derfor skal læringsmålet og læringsprocessen være styrende for valg af medier og ikke omvendt. Forskellige didaktiske mål og forskellige læringsprocesser understøttes bedst af forskellige medier²⁸.

Programmet IntoWords bruges i alle fag til understøttelse af skriftlige formuleringer og som informationsbank. Værktøjerne i mediesuitet, SkoleTube, anvendes i skolens læringsmiljøer sammen med de andre tilgængelige IT-værktøjer.

Ordblinde elever har adgang til CD-ord og NOTA (se *Standard for elever i skriftsprogsvanskeligheder*²⁹).

Brug af digitale medier i skolen har således både og samtidigt en generel funktion og en funktion i forhold til elever i skriftsproglige vanskeligheder, således at de digitale medier i fællesskabet udvider elevernes skriftsprogskompetencer.

11. Børn i sproglige og skriftsproglige vanskeligheder

11.1. Det kommunale ståsted

Det har for alle børn betydning, at det pædagogiske miljø tilrettelægges, så det virker både sprogstimulerende, foregribende og indgribende.

For barnet i sproglige vanskeligheder er det afgørende, at der sker en rettidig indsats, så barnets miljø indrettes, så det netop understøtter det enkelte barn i vanskeligheder.

11.2. Derfor har vores praksis på dagtilbudsområdet fokus på

I det generelle samvær med børn er der opmærksomhed på børnenes sprogtilegnelse.

Det er et mål, at de særlige tiltag for børn i sproglige vanskeligheder er i og så tæt på barnets almenmiljø som muligt. Er der en undring om børns sproglige udvikling, retter det pædagogiske personale opmærksomheden på barnets kompetencer inden for de tre sproglige hovedområder: sprogforståelse, sprogproduktion og sprogbrug.

Ved en undring omkring et barn foretages en sprogvurdering, også selv om undringen ikke umiddelbart handler om barnets sprog, da der kan ligge sproglige udfordring bag andre udfordringer f.eks. adfærdsmæssige.

11.3. Sprogvurdering i dagtilbud og skole

Både i børnehave og i 0.klasse foretages sprogvurderinger. Dagtilbudslovens paragraf 11 fordrer, *at der gennemføres en sprogvurdering af børn i alderen omkring 3 år, der er optaget i et dagtilbud, hvis der er sproglige, adfærdsmæssige eller andre forhold, der giver formodning om, at barnet kan have behov for sprogstimulering³⁰*. Der kan laves sprogvurdering af 4-5 årige, mens der skal foretages en sprogvurdering af alle elever i 0.- klasse inden skolernes efterårsferie.

Sprogvurderingen har tre udfaldsrum:

- Generel indsats, hvor man fortsætter eksisterende praksis.
- Fokuseret indsats, hvor dagtilbuddet i samarbejde med forældrene etablerer indsats for barnet i dagtilbud/skole og hjemme.
- Særlig indsats, som kalder på samarbejde med Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR). Der etableres et Tværfagligt samarbejds møde (TS-møde), hvor dagtilbud/skole, forældre, logopæd og andre relevante samarbejdspartnere drøfter barnets problemstilling og finder frem til relevant forståelse af barnets problematik og de handlinger, der er hensigtsmæssige. Barnets udvikling følges. Er der behov for logopædisk, psykologisk og eller sundhedsfaglig bistand, indstilles barnet på grundlag af TS-mødet til PPR/Sundhedstjenesten og der kan etableres en bistand fra PPR/Sundhedstjenesten, som kan bestå af undersøgelse, vejledning, rådgivning og/eller undervisning.

11.4. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på

I forhold til at forstå elever i sproglige og skriftsproglige vanskeligheder er især tre områder væsentlige at vurdere, nemlig

- trivsel
- deltagelse
- læring

I forhold til læring vurderes elevens udvikling på de tre områder. Fagligt vurderes læringen i forhold til *Fælles mål* sammenholdt med elevens egen udvikling. En indsats for en udfordret elev gradueres i tre niveauer efter behov.

1. Det første niveau er undervisning i klassen med normal differentiering inden for de muligheder, klasseundervisning giver.
2. Det andet niveau er for elever, som ikke gør tilstrækkelige fremskridt ifølge enten en formel test eller lærerens begrundede vurdering. Disse elever får suppleret den almindelige undervisning.
3. Det tredje niveau kan involvere specialister, som medvirker til dannelse af et helhedsbillede af barnets situation. Indsatsen intensiveres, indtil det faglige mål er nået³¹.

Skolens læsevejleder understøtter og udvikler skriftsprogsområdet generelt og i forhold til elever i skriftsprogsvanskeligheder.

For at støtte elevers skriftsproglige udvikling har Skanderborg kommune en standard for elever i skriftsprogsvanskeligheder, som findes på kommunens hjemmeside³². Standarden angiver, hvad og hvornår skriftsproglige områder vurderes og hvilke indsatser, der tilbydes.

11.4.1 Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR)

PPR er en flerfaglig organisation med psykologer, pædagogiske konsulenter og logopæder. Logopæderne varetager problemstillinger, der omhandler kommunikationsvanskeligheder vedr. tale-, sprog- og hørevanskeligheder samt tosprogs- og integrationsopgaver.

PPR

- *yder og bidrager med flerfaglige og differentierede indsatser og tilstræber at styrke og fremme læring og inklusion i de sammenhænge, som børnene færdes i.*
- *yder rådgivning og vejledning vedrørende børn og unge, der har behov for specialpædagogisk bistand. Når børn har brug for særlige sproglige/skriftsproglige indsatser, planlægges disse i et samarbejde mellem logopæd, forældre og pædagogisk personale.*
- *samarbejder med dagpleje, dagtilbud, skoler og ungdomsuddannelser, så vi sammen sikrer gode overgange³³.*

Er der bekymring om et barns kommunikative udvikling, kan forældre og pædagogisk personale rette en uformel henvendelse til PPR.

Et samarbejde med PPR omkring et barn i sproglige vanskeligheder indledes med et Tværfagligt Samarbejds møde (TS-møde), hvor forældre, pædagogisk leder, barnets pædagogiske ansvarlige og relevante fagpersoner deltager. På TS-mødet afklares barnets situation, og de nødvendige aftaler i forhold samarbejde, mulige udredninger og indsatser etableres.

Ud fra en faglige/tværfaglig vurdering defineres den sproglige indsats, som kan bestå af vejledning, sparring og rådgivning af nærmeste omsorgspersoner samt undervisning af børn enkeltvis eller i grupper i tæt samarbejde med forældre og fagligt personale i institutionen. Indsatsen etableres i samarbejde med de øvrige fagpersoner, der er relevante, f.eks. psykolog, ergoterapeut, sundhedsplejerske og fysioterapeut. En intervention varetages i barnets miljø eller så tæt på som muligt. Indsatsen er rettet såvel på kvalificering af barnets sproglige kompetencer og af barnets miljø, så miljøet giver barnet de bedst mulige læringsbetingelser. I forbindelse med en indsats omkring et barn kan logopæden opkvalificere det pædagogiske personale gennem oplæg, aktionslæring o.l.

PPR har på småbørnsområdet etableret intensive sprogtilbud, som består af udvidede lokale tilbud, sprog- og fonologigrupper.

På skoleområdet har PPR etableret supervisionsgrupper i forhold til elever i skriftsprogsvanskeligheder. Her deltager den lokale logopæd sammen med læsevejlederne og ressourcepersoner, der bringer emner ind i grupperne.

Forældrene har mulighed for at komme i kontakt med Åben Rådgivning på kommunens hjemmeside. Den åbne rådgivning er telefonisk og anonym. Det er endvidere altid muligt at kontakte dagtilbuddets logopæd for anonym rådgivning.

11.4.2 Sundhedstjenesten

Fysioterapeut, ergoterapeut og sundhedsplejerske involveres som hovedregel i forhold til børn i kommunikative vanskeligheder, når der samtidigt er fysiske udfordringer.

Sundhedsplejersker indgår i et samarbejde med børn i sproglige vanskeligheder efter henvendelse fra andet personale, skole, dagtilbud eller forældre. Sundhedsplejersken indgår i samarbejdet ud fra et bredt sundhedsperspektiv, der indeholder fysisk, psykisk og social sundhed. Indsatsen er samstemt i forhold til forældre og andre samarbejdspartnere.

Ergo- og fysioterapeutiske indsatser har fokus på de sensomotoriske udfordringer, hvor ergoterapeuten har specifikt fokus på de oralmotoriske udfordringer. Børn med behov for alternativ, supplerende kommunikation bliver tilgodeset i et tværfagligt koordineret samarbejde mellem PPR og sundhedstjenesten, pædagogisk personale og forældre, så de børn, der ikke udvikler talesprog, udvikler deres kommunikation.

Det tværfaglige samarbejde etableres på de *tværfaglige samarbejds møder* (se afsnit 11.4.1.), hvor de forskellige fagpersoners indsatser samstemmes med forældre, dagtilbud/skole, PPR og andre mulige involverede.

Ved enhver målrettet fysiologisk indsats inddrages sprog, kommunikation og kognition altid. Sproget indgår i det fysiske samvær, så sproget er en selvfølgelig del af kommunikationen.

12. Vejledere og netværk

12.1. Det kommunale ståsted

Det har effekt på forandring og udvikling af lærerens/pædagogens praksis, at ressourcepersoner (her sprogkoordinatorer og læsevejledere) understøtter lærernes/pædagogerne refleksion over praksis³⁴.

Vejledernes rolle tæt på praksis understøtter den lokale dialog og samskabelsen af den bedst mulige pædagogiske praksis³⁵.

12.2. Derfor har vores praksis på dagtilbudsområdet fokus på

Sprogkoordinatorens rolle

Sprogkoordinatorernes funktion er at være koordinerende i arbejdet med at kvalificere dagtilbuddets generelle udvikling af børnenes sprog og kommunikation.

Fokus er på det givende sprogmiljø og udvikling af evaluering af børnenes sproglige kompetencer.

Funktionen er af generel karakter, og klart adskilt fra den mere indgribende specialpædagogiske intervention. Sprogkoordinatoren er sparringspartner og vejleder i forhold til udviklingen af sprog- og læringsmiljøet.

Sprogkoordinatoren samarbejder med dagtilbuddets pædagoger om udvikling af den sproglige indsats i forhold til de børn, der ud fra en sprogvurdering har brug for en *fokuseret indsats* – altså en indsats i almenmiljøet, der fremmer det enkelte barns sproglige udvikling og samtidigt kvalificerer sprogmiljøet. I forhold til koordineringen med eksterne samarbejdspartnere som f.eks. Pædagogisk Psykologisk Rådgivning og den lokale skole kan sprogkoordinatoren bidrage med overblik og viden om det lokale læringsmiljø i forhold til sprog og literacy.

Alle dagtilbud har mindst en sprogkoordinator, der har kompetencer i forhold til børns sprogtilegnelse, herunder skriftsprogsudvikling.

Sprogkoordinatoren deltager i de fælleskommunale møder for sprogkoordinatorer to gange årligt og har en særlig rolle i forhold til at orientere sig om viden på det sproglige område. Sprogkoordinatoren deltager i dagtilbuddets sprogplatform/sprogfaglige refleksionsrum.

12.3. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på

Læsevejledernes rolle

Læsevejlederen kvalificerer med sin faglighed udviklingen af skolens almene sprog- og literacymiljø i alle fag samt organiseringen af elevernes læse-, skrive- og stavetilegnelse.

Fokus er på elevernes læring og evalueringen af læringen.

Funktionen er primært af forebyggende karakter og understøttende både i forhold til det almene skriftsprogsmiljø og i forhold i skriftsprogsvanskeligheder.

Læsevejlederen deltager i afdækningen af elevers skriftsprogskompetencer og bidrager til forståelsen af elevers skriftsproglige udfordringer. Det er læsevejlederen eller ressourcemanden med tilsvarende kompetencer, der tager den individuelle del af sprogvurderingen i 0.klasse og den 3. del af risikotesten³⁶ i 0. klasse. Ordblindetesten³⁷ foretages af læsevejlederen.

Læsevejlederen deltager i klasse- og årgangskonferencer, hvor den særlige viden om skriftsprogstilegnelse bringes i spil både i forhold til udvikling af læringsmiljøer og indsatser i forhold til elever i skriftsprogsvanskeligheder.

Alle skoler har mindst en læsevejleder med kompetencer i forhold til børns skriftsprogstilegnelse og skriftsprogsvanskeligheder samt vejledning. Læsevejlederne har en særlig uddannelsesmæssig baggrund i kraft af læsevejlederuddannelse på diplomniveau eller tilsvarende baggrund. Læsevejlederne deltager i de kommunale netværksmøder for læsevejledere fire gange årligt og supervisionsgrupper ligeledes fire gange årligt.

13. Overgange

13.1. Det kommunale ståsted

At skabe gode overgange har fokus på at sikre, at barnet får sine kompetencer i spil det nye sted, og at barnet føler sig tilpas i overgangen og på det nye sted.

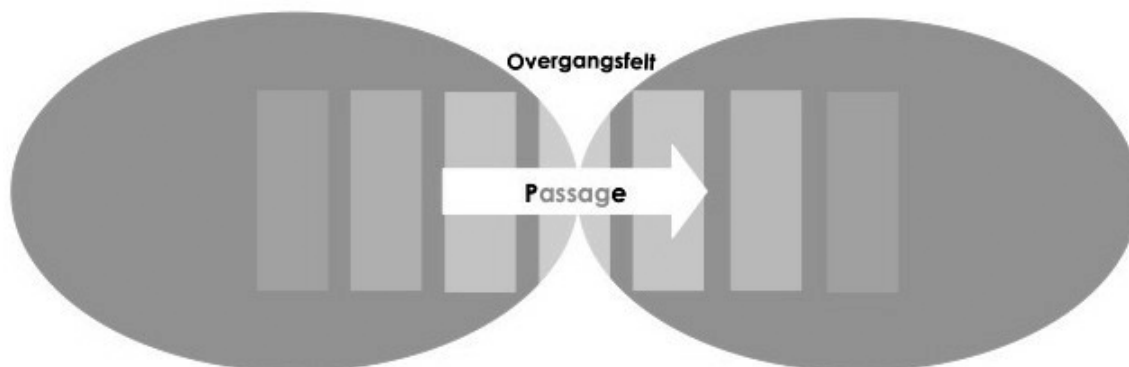
Enhver overgang er en sårbar position for et barn, hvor barnet relationelt er udsat, og hvor barnet kan opleve et kompetencetab, hvis de kompetencer barnet kommer med, ikke bliver set i den nye kontekst³⁸.

Vi ved, at jo bedre samarbejdet er mellem de voksne, desto bedre bliver overgangen for barnet³⁹. Arbejdet med overgange kan foregå på et individplan, hvor barnets relationer er i fokus, og på et positionelt plan, hvor fokus er på barnet.

På individplan overdrager de voksne informationer om barnet for at sikre, at barnet er kendt det nye sted og bliver mødt med så stor forståelse som muligt. Kommunikationen

er præget af, at den afleverende institution og forældre orienterer den modtagne institution. Det har vi en lang tradition for.

Når man anskuer overgangen positionelt er fokus rettet mod den pædagogiske kontekst.

Når barnet skal fra en kontekst til en anden, kan overgangen anskues som en passage. Passagen omgives af overgangsfelter, som er de kontekster barnet er i forbindelse med i overgangen.

I denne sammenhæng rettes blikket især mod overgangen mellem børnehave og skole. Tænkningen kan dog overføres til alle overgange. For de pædagogiske miljøer handler det om at skabe overgangsfelter, hvor dagtilbud og skole/SFO betragter hinandens pædagogiske miljøer og bliver kendt med hinanden.

Det betyder, at børnehaven kender skolens verden, og skolen kender dagtilbuddets verden og er i dialog om de pædagogiske miljøer.

Kendtheden gør det muligt for barnet at blive set med sine kompetencer og føle sig set og tryk i den nye kontekst. Kommunikationen er præget af gensidighed.

13.2. Derfor har vores praksis på dagtilbuds- og skoleområdet fokus på

På individplan orienterer afleverende institution i samarbejde med forældrene den modtagende skole om de enkelte børn.

Ikke mindst sprogvurderinger kan være et vigtigt kommunikationsredskab. Skolen kan se børnehavens sprogvurderinger. Der skal dog forældretilfaldelse til, for at skolen kan læse børnehavens formulerede fokuspunkter og overgangsbeskrivelser.

På kontekstplan besøger dagtilbud og skole hinanden.

De voksne samarbejder, så de bliver kendt med hinandens pædagogiske miljøer.

Aktiviteter iværksættes, så der opstår et fællesskab med det formål at blive kendt med hinanden, så børnenes tryghed øges, de oplever sig kendte, og deres kompetencer kommer bedst muligt i spil.

Dette kan forstås som aktiviteter i overgangsfelterne, der forbinder børnehave og skole. I forhold til sprog og skriftsprog gør dagtilbuddet skolen kendt med, hvordan de arbejder med sprog og literacy. Skolen indretter det pædagogiske miljø på børnenes kompetencer og de voksnes forhåndsviden. De aftaler, hvordan børnene skal opleve sig kendte i skolen.

14. Overgang til ungdomsuddannelse

14.1. Det kommunale ståsted

I overgange kan vigtige informationer og kompetencer gå tabt. Der er derfor også i overgangen til ungdomsuddannelserne grund til at have fokus på, hvad der bliver overgivet. Alle elever skriver ved overgang fra folkeskolen til ungdomsuddannelse på www.optagelse.dk⁴⁰.

Her skal eleverne med deres forældre vælge deres kommende skoletilbud. Eleverne vælger sammen med forældrene, hvilke personlige oplysninger som f.eks. ordblindhed, der skal medgives.

14.2. Derfor har vi i vores praksis fokus på

Eleverne opfordres til at videregive informationen i www.optagelse.dk for at sikre, at de på deres nye sted bliver mødt af et personale med viden om deres sprog- og skriftsprog-niveau.

Denne viden om elevernes kompetencer samt en vurdering af, hvad der skal til for at understøtte deres læring bedst muligt fremover, skal sikre, at eleverne så vidt muligt får netop den støtte og opbakning, de har brug for.

UU-vejlederne vejleder kollektivt elever i, hvad der er hensigtsmæssigt at skrive ind i www.optagelse.dk. Der er en specifik individuel vejledning til de elever, der erklæres *ikke uddannelsesparate*. Ud fra vejledningen fra UU-vejlederne vælger eleverne sammen med deres forældre (de ansvarlige), hvad der skal skrives ind i www.optagelse.dk.

15. Kapacitetsopbygning

15.1. Det kommunale ståsted

Fagligt kompetente voksne styrker børnenes læringsudbytte. Kompetent faglig viden er et grundlag for at bringe børn fra et fagligt sted til det næste.

Der er derfor en forventning om, at alle har en grundlæggende viden om tilegnelse af sprog og literacy. Der er en forventning om, at sprog og literacy er tænkt ind i alle læringsituationer: hverdagssamtaler, aktiviteter, temaer og alle fag. I hvert dagtilbud og i hver skole er personer med en særlig faglig baggrund, henholdsvis sprogkoordinatorer og læsevejledere. De er personer, der har en særlig uddannelsesmæssig baggrund f.eks. i kraft af relevante moduler på diplomniveau.

Det er intentionen, at den merviden og mere erfaring, de har opbygget, bliver aktiv i forhold til deres kolleger, så kollegerne sammen med børnene kan skabe det fagligt bedst mulige grundlag for udvikling.

Fagsekretariatet afholder netværksmøder for sprogkoordinatorer og læsevejledere med det formål at udvikle og dele viden.

15.2. Derfor har vores praksis på dagtilbudsområdet fokus på

Dagtilbuddet prioriterer, at det pædagogiske personale har viden og kompetencer, så sprog og literacy indgår som et grundlag for den pædagogiske praksis. Sprogkoordinatorerne skaber samarbejdsmuligheder, så viden bliver delt. Samarbejds- og refleksionsrum, f.eks. sprogplatforme⁴¹ og TS-møder, oprettes i dagtilbuddet.

Videndeling internt og med eksterne fagpersoner er en del af den pædagogiske praksis med det formål at kvalificere det pædagogiske læringsmiljø og de enkelte medarbejders kompetencer.

B&U-fagsekretariatet uddanner pædagoger i at kunne foretage ministeriets sprogvurdering. Fagsekretariatet afholder fyraftensmøder om sprog og literacy. B&U's udviklingskonsulent for sprog og literacy tilbyder kurser/temadage for dagtilbud efter behov.

15.3. Derfor har vores praksis på skoleområdet fokus på

Skolen sørger for, at personalet har kompetencer, så sprog og literacy bliver en del pædagogiske fundament i alle fag.

Læsevejlederne skaber samarbejdsmuligheder med det pædagogiske personale på skolen, så viden kan blive delt, f.eks. på klasse- og årgangskonferencer samt TS-møder. Fagsekretariatet tager initiativ til møder og kurser. Skolens ledelse har for øje, at der sker en videndeling mellem lærere og ressourcepersoner f. eks. mellem læsevejledere, impact coaches og læringsvejledere på Pædagogisk Læringscenter (PLC) samt andre faglige vejledere.

Referencer

1. Dagtilbud er dagpleje, vuggestuer og børnehaver
2. Literacy og læringsmål i dagtilbud og børnehaveklassen (2016) Dafolo.
Det nationale forskningscenter for velfærd (2014): daginstitutionens betydning for børns udvikling., s. 149 https://pure.sfi.dk/ws/files/201669/1423_Daginstitutionens_betydning.pdf , Skanderborg Kommunes pædagogiske tilsyn på dagtilbudsområdet.
3. Palludan, 2005, Markussen-Brown, (2015) Barnets sprogtilegnelse og pædagogisk praksis. Turbine Akademisk
4. Børne- og socialministeriet: Den styrkede pædagogiske lærerplan, Rammer og indhold s. 4, 2018
5. Skanderborg kommunes politik for 0-6 årige: Den bedste start på livet <https://www.skanderborg.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=%2fFiles%2fFiles%2fborn-unge%2fPolitikker-og-strategier%2fden-bedste-start.pdf>
Skanderborg Kommunes skolepolitik <https://www.skanderborg.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=%2fFiles%2fFiles%2fborn-unge%2fPolitikker-og-strategier%2fskolepolitik-2018.pdf>
6. Refererer til at det skrevne dukker op for barnet i miljøets naturlige brug af skriftsprog
7. Børne- og socialministeriet: Den styrkede pædagogiske lærerplan, Rammer og indhold s.16. 2018
8. Det nationale forskningscenter for velfærd (2014): "Daginstitutionens betydning for børns udvikling" s. 119
9. Bleses m.fl. (2016): Early productive vocabulary predict academic achievement 10 years later. Cambridge University Press, Rambøl (2017): Vejledningen til sprogvurderingsmaterialet.
10. Børne- og Socialministeriet : Vejledning til Sprogvurdering 3-6. 2017
11. Jørgen Frost (2015) Forskningsforankret sprogstimulering i et literacyperspektiv i overgangen dagtilbud-skole. Læsepædagogen.
12. Vejledning til Sprogvurdering 3-6 (2017), www.hjernen&hertet.dk / National Early Literacy Panel (2008). Developing early literacy. A Scientific Synthesis of Early Literacy Development and Implications for Intervention, National Institute for Literacy.
13. Nottingham, J m.fl (2017): Styrk den tidlige læring. Dafolo
14. Børne- og socialministeriet EVApub Den styrkede pædagogiske lærerplan
15. Markussen Brown, Justin (2018) Forskning for Kompan. <https://bupl.dk/artikel/boern-bruger-sproget-mest-i-legen/>
og Verdensbanken 2018: World development Report: Learning to Realize Education's Promise <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/28340/9781464810961.pdf>
16. (EPPSE 2015 (Effective Pre-School, Primary and Secondary Education Project)
17. Master for en styrket læreplan <http://socialministeriet.dk/arbejdsmraader/dagtilbud/viden-og-udvikling/baggrunden-for-den-styrkede-paedagogiske-laereplan/> s. 13
18. Elaine Weitzman & Janice Greenberg: Sprog i samspil. Bearbejdet til dansk af Helle Iben Bylander, Trine Kjær Krogh
19. Dagtilbudsloven §11
20. <https://www.emu.dk>
21. <https://www.skanderborg.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=%2fFiles%2fFiles%2fborn-unge%2fPolitikker-og-strategier%2fStandard-for-elever-i-skriftsprogsvankeligheder.pdf>
22. Børn og Unge i Aarhus står bag Read, som er gennemført af TrykFondens Børneforskningscenter ved Aarhus Universitet og Via University College. Pressemeldelse-READ-maj-2016
23. Visionen
24. Jensen, A.S.; Brostrøm S. (2012). Sproghistorier s. 12-15
25. Skanderborg Kommunes Børnepolitik "Den bedste start på livet"
26. Børne- og socialministeriet EVApub Den styrkede pædagogiske lærerplan
27. Børne- og socialministeriet EVApub Den styrkede pædagogiske lærerplan s. 8

28. Digitaliserings- og IT-strategi for skolerne i Skanderborg Kommune 2015-201 – <https://www.skanderborg.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=%2fFiles%2fFiles%2fborn-unge%2fPolitikker-og-strategier%2fdigitaliseringsstrategi.pdf>
29. <https://www.skanderborg.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=%2fFiles%2fFiles%2fborn-unge%2fPolitikker-og-strategier%2fStandard-for-elever-i-skriftsprogsvanskeligheder.pdf>
30. 20. jun. 2016 - LBK nr 748 af 20/06/2016
31. Inspireret af <https://www.emu.dk/modul/viden-om-sprog-og-l%C3%A6sekompetencer-hos-tosprogede-elever> s. 11
32. <https://www.skanderborg.dk/politik-og-faellesskab/vision-og-politikker.aspx>
33. <http://medarbejderportalen/viden-og-vaerktoejer/Fagomraader/bogu/PPR/>
34. Janne Hedegaard Hansen et al, Afdækning af forskning og viden i relation til ressourcepersoner og teamsamarbejde, 2014, Rapport UVM
35. <https://www.eva.dk/grundskole/viden-forandrer-virkningsevaluering-laesevejlederen-fagligt-fyrtaarn>
36. Test til tidlig identifikation af elever i risiko for udvikling af alvorlige afkodningsvanskeligheder, herunder ordblindhed
37. Ordblindetesten kan udpege elever med ordblindhed fra 3. klasse.
38. Inge Schou Larsen (2014): Det skolestartende barn. Akademisk Forlag
39. Inge Schou Larsen (2014): Det skolestartende barn. Akademisk Forlag
40. Carsten Pedersen: Samarbejde om overgangen, www.omsigt.dk
41. Sprogplatforme er refleksionsrum, hvor f.eks. logopæd, tosprogsvejleder, sprogkoordinator og leder deltager med drøftelse af planlagte sproglige emner/problemstillinger.